

Türkiye'de Jeolojik Harita Çalışmaları

Dr. Cahit Erentöz¹

Son yıllarda faaliyetlerinde büyük bir gelişme gösteren M.T.A. Enstitüsü'nün jeolojik harita çalışmaları, her hususta jeologlar kadar coğrafyacıları da yakinen alâkadar ettiğinden, ve bilhassa bu çalışmalarda büyük hisseleri de bulunduğundan, bu hususta bazı bilgiler vermek faydalı olacaktır.

Yalnız M.T.A. Enstitüsü'nün bu faaliyetlerini izahtan evvel, bu çalışmaların pionirlerini, saçlarını bu sahada ak etmiş büyükleri ve bilhassa bugün artık aramızda bulunmayan çok sayın hocamız müteveffa Prof. İBRAHİM HAKKI AK-YOL'u bir kere daha anmayı bir borç bilirim.

Keza bu sahada P. TOHIHATCHEFF, A. PHILIPPSON ve F. TOULA gibi müelliflerin neşriyat ve haritalarından istifade edilerek, ve KENAN ve AHMET MALİK SAYAR tarafından meydana getirilen ve 1336 senesinde tabedilen 1/1.500.000 ölçekli (Anadolu ilmi-arz hartası) adlı jeolojik hartanın da bu sahada ilk hadve olduğunu kaydetmek isterim.

Esas konumuza M.T.A. Enstitüsü'nün teşkilâtı ile gireceğiz.

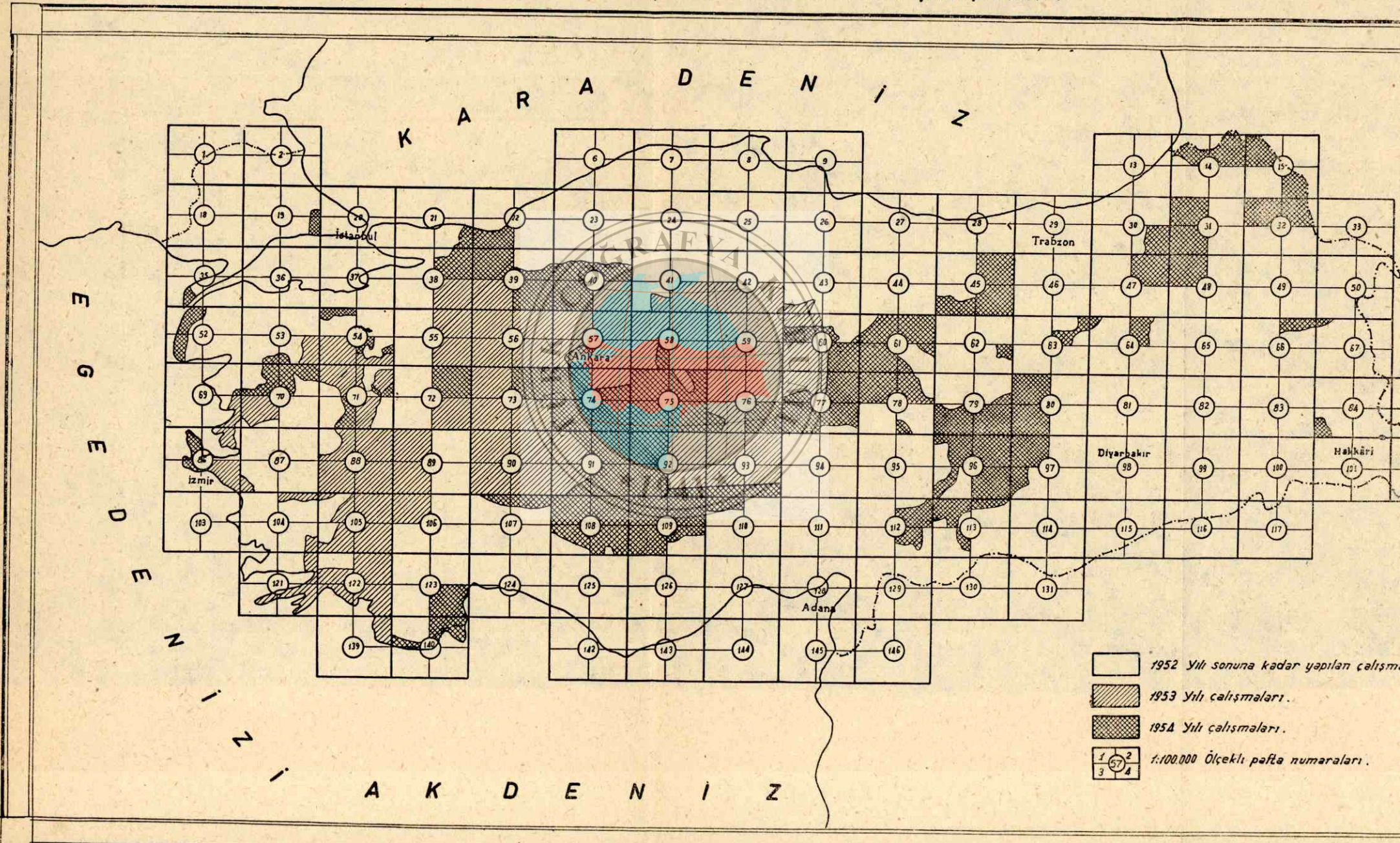
Muntazam bir bütçe ve teşkilâtle ilk jeolojik harita çalışmaları, 1933 senesinde teşkil edilen (Petrol İdaresi) ve (Altın Arama ve İşletme) İdaresi'nin kurulması ile başlamıştır. Bu tarihten itibaren yurdumuzun jeolojik yapısının bilinmesi mecburiyeti daha fazla kendini göstermiştir. Nihayet 1935 yılında, yukarıda işaret edilen 2 teşekkül birleştirilerek (Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü) kurulmuştur. Bu suretle, bir taraftan memleket madenleri araştırılırken, diğer taraftan da ancak bu sahalarla ilgili rejyonel jeolojik etüdler ele alınmıştır.

M.T.A. Enstitüsü'nün Jeolojik Etüdler ve Prospeksiyonlar Grubu tarafından, maden arama esnasında hazırlanan jeolojik lövelerden maada, yurdumuzda yapılacak daha geniş maden arama etüdülerine ve ilk ilmi arştırmalara temel teşkil etmesi maksadıyla 1/800.000 ölçekli (Türkiye Jeolojik ve Tektonik Hartaları), Dr. NECDET EGERAN ve Dr. E. LAHN tarafından tanzim edilerek bastırılmıştır. Bu suretle memleketin her tarafına ait ve dağınık vaziyette bulunan ve etüdüleri kısmen ikmal edilmiş jeolojik bilgiler, ilk defa olarak derli toplu bir vaziyette bir araya getirilmiştir.

Küçük mikyasta da olsa bir jeolojik ve tektonik hartanın hazırlanması, Enstitü'nün her hususta işlerini kolaylaştırmış ve durumu çok değiştirmiştir. Gitgide memleket maden ekonomisinin önem kazanması dolayısıyla 1/100.000 ölçekli jeolojik

¹ M.T.A. Enstitüsü Jeoloji Servisi Şefi.

1/100000 ÖLÇEKLİ JEOLÖJİK HARTA ÇALIŞMALARI

- 1952 Yılı sonuna kadar yapılan çalışmalar.
- 1953 Yılı çalışmaları.
- 1954 Yılı çalışmaları.
- 1:100.000 Ölçekli pafta numaraları.

harta lövelerinin etüdlerinin de başlattırılması ve devamı mutlak surette elzem olduğundan, M.T.A. Enstitüsü faaliyetlerini bu sahada çok hızlandırmıştır, fakat hiç şüphesiz ki bu işin ikmali uzun zamana mütevakıftır.

Jeolojik harta çalışmalarının uzun vadeli olması ve yavaş gitmesinin sebepleri basittir. Malûm olduğu üzere jeoloji yalnız araziye gezmekle yapılamaz. Aynı yeri birçok defalar yeniden gezmek, başka bölge ve memleketlerle mukayese etmek, bazı hallerde kazmak, ve pekçok nümuneler almak ve nihayet tasnife tabi tutulan nümuneleri mütehassıslarına tetkik ettirmek uzun zamana muhtaç olan işlerdir.

Memlekette maden ve petrol sahalarına inhisar etmek üzere başlayan jeolojik çalışmalar ve detay etüdlerin dahil olduğu ilmi araştırmalar sayesinde 1945 yılında yani M.T.A. Enstitüsü'nün kurulduğundan itibaren 10 sene zarfında 432.000 km.² lik sahanın etüdü ikmal edilmiş bulunmaktadır.

Günlük ve âcil ekonomik ihtiyaç ve zaruretler karşısında, birçok defalar, seri çalışmaları icabettiren bir kısım jeolojik hartanın, müsait imkânlar karşısında yeniden gözden geçirilmesi yani askıda kalmış ilmi problemlerin de tekrar ele alınması amacıyla bu kere de 1950 yılından itibaren bu etüdler, Endüstri dışındaki kollaboratör jeologların da iştirakiyle hızlandırılmış ve 468.448 km.² lik bir sahanın jeolojisi ikmal edilmiştir. Bu faaliyetler 1952 yılında bilhassa, orta ve kısmen batı Anadolu hariç, diğer bölgelere inhisar ettirilmiştir.

1952 yılından itibaren maden, petrol, su... ilâ gibi yeraltı servetlerimizin araştırılmasında, memleket çapındaki faaliyetlere ve hususi teşebbüslerin de ihtiyaçlara cevap verecek olan daha sarıh ve detaylı jeolojik hartalara ihtiyaç had bir şekilde kendini göstermiştir. Bu sebeple de memleketin her bölgesine ait jeolojik hartalar bütün bu ihtiyaçlara cevap verecek şekilde kısa bir zamanda ikmal zarureti hasıl olmuştur.

1953 Yılı Faaliyeti : Devam edegelen bu muazzam etüd işlerinin kısa bir zamanda tedviri ve ikmali için, Enstitümüz bir taraftan kendi imkânları dahilinde çalışmalar yaparken, kendi uzmanları ve kollaboratör jeologlarına ilâveten dışarıdan da yabancı jeolog getirmek teşebbüsüne girişmiştir. Enstitü bu gibi faaliyetler için icap eden büyük bir fonun temini maksatlarıyla F.O.A. ile 15.1.1953 tarihinde aktedilen liberasyon anlaşmalarının hükümleri dahilinde 1.000.000 T.L. lik yardım almış ve kendi bütçesinden de bu işler için takriben 1.000.000 T.L. ayırarak cem'an 2.000.000 T.L. lik bir fonla, memleket jeolojisinin ikmali faaliyetine, 1953 yılında daha da hız vermiştir.

Bu yılın çalışma kampanyasının başında 12 M.T.A. ve kollaboratör, 10 yabancı uzman ile yani 22 jeolog 8 yardımcılarını olmak üzere 60 personelle işe başlamış ve bu yıl içersinde de cem'an 121.930 km.² lik bir sahanın jeolojisi ikmal edilmiştir.

Yukarıdaki etüdler ortalama bir kıymete tahlil edilecek olursa, 1953 yılında bu çalışmalarda ortalama, bir jeologa 5550 km.² lik bir sahanın jeolojik etüdü isabet etmiştir.

1953 yılı etüd sahasının, batı ve orta Anadolu bölgelerine inhisar ettirilmiş olduğundan, ve bir yandan Kütahya - Denizli arasında, Menderes masifine dayanmış neojen ile, diğer taraftan Konya - Eskişehir arasında uzanan neojen örtülerinin büyük bir yekûn tutması dolayısıyla bir jeolog için günlük km.² miktarını bir haylice kabartmıştır.

Saha çalışmaları ile beraber önemli olan laboratuvar çalışmaları da yani sahadan getirilen materyelin tasnifi ve determine edilmesi, yorucu ve büyük masrafları icap ettirmektedir. 1953 yılındanberi uzmanlar tarafından getirilen ve determine için ayrılan nünuneler petrografiye 1700, paleontolojiye ise 1400 adettir. Ayrıca bu çalışmalar dışında, Umumi Jeoloji Servisince tedvir edilen rapor ve jeolojik harta derleme işleri haylice zor ve uzun vadeli işler meyanında bulunmaktadır. 1/100.000 ölçekli çalışmalar yanında Enstitü'nün maden, petrol, su ve kömür... ilâ gibi servislerinin faaliyetleri ve bilhassa karbonifer etüdleri, detay çalışmalarına rağmen, geniş sahaları ihtiva etmekte ve yukarıdaki faaliyetler dışında büyük yekünler tutmaktadır.

1954 Yılı Faaliyeti : Bu yılki faaliyet, diğer senelere nisbeten bilhassa personel bakımından büyük bir yekün tutmaktadır. Şöyleki :

18	yabancı jeolog (bunlardan 3 ü tanınmış muhtelif Avrupa Üniversitelerine mensup prof.lar)
12	kollaboratör jeolog (bunlardan 3 ü de jeomorfolog)
6	M.T.A. jeologu
36	jeolog (saha çalışmalarına iştirak etmiştir.)
9	paleontolog
2	mineralog
47	

Servisimiz için bilfiil bu çalışmalara iştirak eden 47 jeolog, paleontolog ve mineralog yanında stajyer jeolog, yardımcısı, saha asistanı, tercüman, şoför olmak üzere cem'an 150 personel ile 1954 yılı çalışmaları yapılmış ve 131.250 km². lik bir sahanın 1/100.000 ölçekli jeolojik hartalarının lövesi ikmal edilmiştir.

1954 yılı faaliyetleri, çalışmaların en yüklü bir devresini teşkil etmiştir. 144 paftaya dağılmış olan bu çalışmalar, büyük bir kısmı dağlık bölgelere aittir. Ayrıca 1954 yılında, 1/100.000 lik lövelere ilâveten, 1/500.000 ölçekli Van, Konya, Denizli paftalarının kompilasyon etüdlerine başlanmıştır. 1954 yılı faaliyetlerinin en önemli bir diğer çalışması da, Trabzon, Munzur, Urfa arasında, Alman profesörlerinden tektonikçi Prof. KRAUS tarafından yapılan bir profildir.

Burada şunu kaydetmek isterim ki, 1954 yılı sonunda ve 1955 yılı başında tamamlanmış olan Türkiye 1/100.000 ölçekli jeolojik hartaları, sarih bir şekilde bitmiş addedilemeyecektir. Bu itibarla diğer memleketlerde olduğu gibi bu jeolojik paftaların, ihtiyaçlar karşısında revizyon işlerine devam edilecek ve tedricen 1/500.000 ölçekli paftalar kompilasyonları yapılacak, günlük ihtiyaçlar dikkate alınarak bazılarının neşrine ileri senelerde başlanacak veya 18 pafta 1960 senesinden evvel ikmal edilmiş olacaktır.

Çok umumî olarak tamamlanan ve 1/100.000 ölçekli jeolojik harta lövelerinin revizyonları; daha uzun yıllar, fedakârlık ve feragatla dolu çalışmaları icap ettirecektir. Gönül temenni ederki, bu faaliyetlere gelecek senelerde birçok genç elemanlar da katılsınlar ve yurdun her köşesine büyük bir dikkat ve ihtimamla en sahih bir şekilde incelenmeye devam edilsin.

Şunu tekrarlamak isterim ki, gelecek yıllara ait bu faaliyetlere, şimdiye kadar

olduğu gibi jeologlar yanında gene jeomorfolog meslekdaşlarımız da katılsınlar ve bilhassa jeomorfolojik bakımdan kıymetli faaliyetlerini bu mevzuda da ele alsınlar ve bilhassa jeolojik faaliyetlerimizin şimdiye kadar mecburen dışında tuttuğumuz kuvaterner jeolojisini önemli mevzu olarak ele alsınlar.

Hülâsa : Türkiye 1/100.000 ölçekli jeolojik hartasına ait pafta ve raporları nihayet 1955 yılında ikmali ile memleketimizin hemen hemen her tarafı jeologlar tarafından gezilmiş olacak ve yurdumuzun toprakla ilgili acil ekonomik ihtiyaçlarına bir explorasyon etüdüleri mahiyetinde cevap verebilecektir. Bununla beraber bu löve veya revizyonlar ekonomik ve kültürel bakımdan önem kesbeden bölgelerde yeniden ele alınarak, yukarıda sunulan hususlar dışında büyük ölçekli kompilasyon çalışmaları yapılacaktır ki, bunlar bilhassa 1/200.000 ölçekli hartalar olacaktır. 1954 yılında bu işlerle ilgili Türkiye güney-doğu kompilasyon etüdü tamamlanmış ve neşri için hazırlıklar başlamıştır. Bunu müteakip Ankara, İzmir, İstanbul ve Adana bölgeleri ile meşgûl olunacaktır.

Noksan kalan sahaların işlenmesi veya yeniden revizyona tabi tutulması ve jeolojik bilgilerin derli toplu 1/500.000 ölçekli hartalar üzerine resmedilmesi ve neşri uzun vadeli ve lüzumlu çalışmaları icabettirecektir.

